

31 januari 2015

Volkskrant
Magazine

31 januari 2015

DE VIKINGEN KOMEN

Een zaaddonor was nog nooit
zo makkelijk te vinden.
Voor een paar honderd euro
stuurt de Deense spermabank
Cryos je een rietje met ingevroren
zaad, dat je online bestelt.

tekst ESMA LINNEMANN

foto's SIMON WALD-LASOWSKI

MIJN VRIEND EN IK KUNNEN het over een paar zaken niet eens worden. Hij houdt ervan om door elk stoplicht te rijden, ik vind dat levensgevaarlijk. Ik wil op tijd naar bed, hij kijkt graag naar de late herhaling van *The dr. Phil show*. Ik wil een kind, hij moet er nog niet aan denken. Zolang we dit laatste onderwerp omzeilen gaat het goed met ons. Maar zodra ik mijn verlangen naar een baby uitspreek, groeit er vanuit het niets een kloof tussen ons. 'Everyday, its 'a' getting closer', zingt Buddy Holly. Ik heb me ook lang zo gevoeld. Ik dacht: het komt wel goed, we komen er wel. Hij heeft een pijnlijke scheiding achter de rug, en een zoontje dat al zijn aandacht opeist. Geduld was een schone zaak. Maar de laatste tijd weet ik het niet meer zo zeker. Misschien draait hij wel nooit bij.

Mensen geven ongevraagd advies: ga dan uit elkaar. We hebben denkpauzes ingevoerd, het uitgemaakt, ons in de armen van een ander gevlijd. Maar alle pogingen ten spijt, aan het eind van de rit komen we altijd weer bij elkaar. Soms denk ik dat ik het dan maar alleen moet doen. Een spermadonor als troostprijs voor het mislukken van plan A: een baby van de man van wie ik houd. Het is een plan waarover ik hevig twijfel, dan weer vastberaden ben. Een spermadonor vereist geduld. Sinds Nederland de donorwet heeft ingevoerd in 2004, is het verboden anoniem te doneren. Veel mannen gaan daarom niet meer naar de zaadbank: ze zijn als de dood voor donorkinderen die na hun 16de jaar verhaal komen halen. Maar nu is er een bank zonder wachtlijsten. Sperma-bank Cryos staat in Denemarken en belooft zaad met een klik op de knop. De site van Cryos is feitelijk een webshop. Op de homepage kun je zoeken op allerlei criteria: lengte, gewicht, nationaliteit. Je drukt op enter en er verschijnt een overzicht van donorprofielen die aansluiten op jouw wensen. Als er een donor van jouw gading bij zit, klik je op zijn zaad. Je voegt wat rietjes – dat is de eenheid in sperma – toe aan je boodschappenmand en drukt dan op 'naar de kassa'. Kies je verzendmethode; Europees droogijs, of een stikstof-tank? Vul je betaalgegevens in, en de rietjes zijn direct onderweg. Zwanger worden zonder man was nog nooit zo makkelijk. Cryos is een soort Tinder voor vrouwen met een kindwens. Je kunt een hele avond scrollen door profielen van potentiële donors met een opgewekt gevoel: eindelijk valt er weer wat te kiezen. Doordat er vrij verkeer van diensten en goederen is in Nederland kun je zelfs kiezen voor anoniem zaad bij Cryos. Dan moet je het zaad wel thuis inspuiten, want klinieken werken alleen met 'open' donoren. Sommige profielen zijn bijzonder uitgebreid, zoals het profiel van niet-anonieme donor 'Jasper'. Jasper is maatschappelijk werker. Zijn leukste vakantie was een drieweekse fietstocht door Ierland. Bijgesloten is een schattige baby-

foto van een pienter ogend jongetje met blond piekhaar. Als je op het geluidsicoontje drukt, hoor je Jaspers stem. 'My choice to become a donor is because of two things,' zegt een kwetsbare mannenstem met een accent dat lijkt op dat van cineast Werner Herzog. 'My son brings me so much joy, even on the bad days. Secondly I am a strong believer that if you can help people, then you should.'

Cryos is de grootste spermabank ter wereld, en heeft minstens 35 duizend zwangerschappen tot stand gebracht, in meer dan 75 landen. Vooral in landen waar het anonieme donorschap wettelijk aan banden is gelegd, worden de profielen gretig aangeklikt. Zoals in Engeland, waar volgens schattingen inmiddels eenderde van alle donorzaad uit Denemarken komt. 'They invaded us once by boat, and now they're doing it with sperm', schrijft *The Daily Mail*.

Ook in Nederland neemt de populariteit van Deens zaad in rap tempo toe. Volgens Cryos staan we inmiddels in hun toptien. Waren er in 2010 nog tientallen Nederlandse klanten per jaar, inmiddels verwerkt Cryos tientallen Nederlandse orders per week. Cryos heeft een Nederlandse website en agentschap. En ook steeds meer ivf-klinieken maken gebruik van niet-anoniem zaad van Cryos. Toch heb ik mijn twijfels. Want wat zijn de consequenties van een rietje Deens donorzaad voor het kind? En wie zijn die mannen die betrokken zijn bij deze handel in leven?

Gat in de markt

Aarhus ligt aan de noordoostkust van Jutland, het vasteland van Denemarken. Het heeft een verlaten haven, waar een snijdende zeewind langs de containerschepen fluit. De binnenstad is vrolijker, met kleurige 19de-eeuwse huizen en knusse koffietentjes. Jonge mensen fietsen door de straten met helmpjes en Fjällräven-rugzakken op. Cryos blijkt niet meer dan een afdeling in een bedrijfsverzamelgebouw in het midden van deze studentenstad. Toch heeft de lobby iets imposants: een lange witte balie, waarachter medewerkers – vooral vrouwen in witte jassen – heen en weer lopen met tanks waar de stikstofdamp vanaf slaat. Aan een van de wanden hangt een gigantisch schilderij. Het is een aquakleurige compositie van een onderwaterlandschap; een 'school' sperma zwemt vredig langs de zeebodem.

'Vind je het mooi?', vraagt directeur Ole Schou. Het schilderij, zo legt hij in zijn kantoor uit, is de verbeelding van een droom die hij had op zijn 27ste. Schou studeerde toen nog bedrijfskunde, en had geen flauw idee hoe hij geld kon verdienen. Op een nacht kwam het sperma tot hem, als een goddelijk visioen. In de maanden erop vroeg Schou bij de universiteitsbibliotheek publicaties op over het onderwerp, en al lezende ontdekte hij een gat in de markt. Er was een grote vraag, maar het aanbod van publieke ziekenhuizen was belabberd. In de kelder van zijn ouderlijk huis experimenteerde Schou met zijn eigen zaad. Hij legde het onder een microscoop en onderzocht de laatste invriestechieken. Met geleend geld van zijn moeder begon hij een bank voor mannen die hun eigen sperma wilden invriezen. Op een dag werd hij door een grote privékliniek gevraagd of hij wilde helpen een zaadbank op te zetten. Schou: 'Ik

**CRYOS IS
EEN SOORT
TINDER
VOOR
VROUWEN
MET EEN
KINDER-
WENS**

EEN DONOR MET VREEMDE FLAPOREN SCHIET VOORBIJ

fietste de hele stad af, plakte posters op. Ik sprak mannen aan, zelfs als ze naast me stonden te plassen in een urinoir.' Schou was zo fanatiek in het vinden van bruikbare donoren, dat hij een indrukwekkend bestand opbouwde. Midden jaren tachtig zette hij zijn eigen commerciële spermabank op: Cryos. Door de klantvriendelijkheid en het grote aanbod, werd Cryos ook buiten de Deense grenzen populair. Eerst in buurland Zweden, maar al snel ging het 'vikingenzaad' heel de wereld over. Cryos selecteert vooral op zaad met een zogenoemde hoge motiliteit – beweeglijkheid. Cryos is streng: mannen met minder dan vijf miljoen snel zwemmende cellen per milliliter sperma, worden geweigerd. Verder screent Cryos haar donoren op erfelijke aandoeningen. Schou: 'We kijken kritisch naar de familiegeschiedenis van ziekten en het psychologische profiel van de donor.' Wat vooral opvalt aan het sperma van Cryos is de hoeveelheid: 70 liter. Schou opent een gigantische vriezer, en laat de ontelbare potjes zien.

Altruïsme

Waarom willen zo veel mannen in Denemarken hun zaad afstaan? Is het een geldkwestie? Schou denkt van niet: Donoren krijgen zo'n 300 Deense Kroon (40 euro) per donatie. Maar 40 procent van Schou's mannen is ook bloeddonor. 'Altruïsme speelt een grote rol. Het wordt als normaal gezien mensen te helpen als ze vruchtbaarheidsproblemen hebben. En dan is er nog clubje mannen van middelbare leeftijd die nog bij hun moeder wonen en dit als enige kans zien om zich voort te planten. Maar dat is maar een klein aandeel.'

Als ik de volgende ochtend naar de balie loop, branden er lampjes boven de deuren van drie naastgelegen kamers: er wordt druk gedoneerd. Een blonde jongen van een jaar of 20 met blozende wangen komt naar buiten, zijn fietshelm in zijn ene hand, en een potje sperma in zijn andere. Bij de balie toetst hij een pincode, en legt zijn vinger op een scanner. Dan geeft hij zijn potje af. Meer mannen komen binnen. Sportieve studenten, hipsters met lange baarden. En tot mijn stomme verbazing zijn ze allemaal bereid om met mij te praten. Zoals Kristian, een 26-jarige bachelorstudent aan de universiteit van Aarhus. Kristian lijkt op een jonge Leonardo diCaprio, maar dan zonder varkensoogjes. Voor Kristian is zaad doneren de gewoonste zaak van de wereld, zijn vrienden doen het ook. 'Om eerlijk te zijn deed ik het eerst voor het geld,' zegt hij een beetje beschaamd. 'Maar toen begon ik me te verdiepen in het

probleem. Je leest steeds in de media over vrouwen die geen man hebben. Of over onvruchtbare mannen. Ik vind het een mooi idee dat ik zo mensen kan helpen.' Kristian wil zijn donorkinderen nooit ontmoeten, dat vindt hij *'a little bit too much'*. Ook Peter (24) een gesjeesde economiestudent met een atletisch postuur wil liever anoniem blijven. 'Ik wil later zelf een gezin stichten, ik vind het voor hen te lastig als er ook donorkinderen zijn.'

De enige niet-anonieme donor die ik spreek is Frederik (27), een wat intellectueler type met een lange baard. 'Iedereen wil toch weten wie zijn biologische vader is,' zegt de student fel. 'Bovendien ben ik niet bang voor de ontmoeting met de donorkinderen. Ik probeer mezelf zo goed mogelijk voor te bereiden op hun vragen.'

Als ik nog wat klets met Frederik in de lobby, schiet een nieuwe donor voorbij: een man met een vreemd flapoor dat onder zijn gebreide muts uitsteekt. Wat doet zo'n onaantrekkelijke vent hier? Dan schrik ik van mijn sociaal-darwinistische zelf. Maar tegelijk dringt het tot me door dat je nooit precies weet wie je naar je mandje sleept als je hier sperma bestelt.

Vrouwen vinden het soms moeilijk om zich over te geven aan het idee van een spermadonor, vertelt de Nederlandse psycholoog Anne Brewaeys. 'We noemen dat de 'jak'-factor. Vooral vrouwen met een partner hebben daar last van.' Brewaeys doet al jaren onderzoek naar het welzijn van donorkinderen en hun familie, onder meer aan de Vrije Universiteit van Brussel. Momenteel werkt ze als senior psycholoog bij Medisch Centrum Kinderwens, een van de dertien ivf-klinieken in Nederland. 'De vraag naar donorzaad is sterk toegenomen de afgelopen twintig jaar,' vertelt Brewaeys. 'En dat komt de laatste jaren vooral door single vrouwen, die voor het alleenstaand moederschap gaan.' Volgens Brewaeys is de praktijk van zaadbanken ingrijpend veranderd. 'Vroeger werd er getest op fysieke gezondheid maar niet veel meer. Sperma werd al snel goed bevonden. Tegenwoordig worden donoren veel beter gecheckt en in Nederland geregistreerd bij Stichting Donorgegevens. Bij Cryos kunnen vrouwen daarbij zelf kiezen voor een donor die bij hun past. Daarom is het zo populair.'

Ties van der Meer, voorzitter van Stichting Donorkind, is blij dat zaad tegenwoordig beter wordt gescreend. En hij is groot voorstander van de Nederlandse donorwet. Van der Meer is in mijn geboortjaar verwekt – 1978. Maar terwijl ik weet wie mijn vader is, blijft zijn donor vooralsnog onbekend. 'In die tijd dachten artsen dat het beter was voor het kind als het nooit zou weten dat de biologische vader een donor was. Alle zaad werd bij elkaar gegooit: vaak ejaculeerde mannen in hetzelfde potje, daar zouden de spermacellen harder van gaan zwemmen.' Zijn ongewisse genen houden hem soms dagelijks bezig. 'Als ik in de bus zit, of als ik over straat loop, en ik zie iemand die op mij lijkt, dan denk ik altijd: zou dat er een zijn? Een broer, een zus? Of misschien wel mijn donor?' Van →

KIRSTEN KOOS HAAR DONOR INTUÏTIEF: ZE WERD GEGREPEN DOOR DE STEMOPNAME

der Meer is inmiddels zelf ook donor. 'Ik denk dat donorkinderen geen last hoeven te hebben van hun ontstaansgeschiedenis, als ouders van meet af aan eerlijk zijn. Een kind heeft het recht om te weten wie zijn vader is.' Om die reden is hij niet blij met Cryos, dat geregeld anoniem zaad naar Nederland exporteert. En ook de 'open donaties' zijn problematisch: Denemarken is toch ver weg voor een kind dat zijn donor wil ontmoeten. En dan is nog een reden: 'Het is een puur commercieel bedrijf. Ik zou nooit willen ontdekken dat ik ben verwerkt voor geld.'

Cryos is inderdaad een winstgevende instelling. Per ejaculatie krijgen mannen gemiddeld 40 euro. Dat zaad wordt verdeeld over vijf tot twintig rietjes, die worden verkocht voor een bedrag tussen de 39 en 899 euro. Natuurlijk zijn er laboratorium- en overheadkosten, maar Cryos maakt duidelijk winst. Maar ervaren de cliënten de transacties ook zo zakelijk?

Zes rietjes

Ilja (35), werkzaam in de jeugdzorg, heeft vorig jaar zes rietjes besteld bij Cryos. In haar huis in Deventer laat ze me de rekening zien: 806,63 euro. Als ik Olthof spreek heeft ze net een miskraam gehad van een vijfde rietje. Ze is verdrietig, maar ook nuchter: voorlopig gaat ze door op het ingeslagen pad. En dit pad is een stuk minder kronkelig dan de soms rampzalige pogingen om zelf een donor te vinden. 'Op een gegeven moment had ik via internet contact met een man die wel wilde doneren. Ik sprak met hem af in een wegrestaurant. Hij kwam veel te laat, hij had slaapkreukels in zijn gezicht. Het was een vreemde vent, maar ik wilde het zó graag, dat ik me afsloot voor de negatieve signalen.' Een paar maanden later kreeg Olthof een schokkende mail van een andere vrouw. De donor met wie ze contact had gehad bleek een oplichter die uit was op seks. Hij had al tientallen vrouwen bevrucht, en gaf zich steeds uit onder een andere naam. Olthof is blij met het Deense zaad. Cryos is misschien zakelijk, maar ook duidelijk en efficiënt.

Ook Kirstin Splint (38), manager bij een groothandel, kiest voor het single moederschap, en bestelde zaad uit Denemarken. Acht rietjes later was het raak. 'Ik geloof dat het alles bij elkaar 1.400 euro kostte, maar dat weet ik niet zeker. Ik denk daar nooit meer aan.' Inmiddels is ze moeder van een zeven weken oude dochter. Splint koos haar donor op uiterlijk – hij moest zoveel mogelijk op haar lijken – en op intuïtie. 'Ik werd gegrepen door de stemopname van een donor. Hij moest steeds lachen, ik kon horen dat hij relativiseringsvermogen had. Dát is hem, dacht ik.' Ik vraag haar hoe het voelt om nu moeder te zijn. Het is even stil aan de telefoon. 'Nou, volgens mij is het niet anders dan bij andere ouders. Het totale wonder

van een kindje. Ik ben erg gelukkig.'

Volgens psycholoog Brewaeyts is er nauwelijks verschil tussen het welzijn van normaal verwekte kinderen en donorkinderen. Dat blijkt niet alleen uit haar eigen onderzoek, zoals het rapport *Men Not Included*, uit 2010. Het blijkt ook uit verschillende internationale onderzoeken. De grootste zorg heeft zij opvallend genoeg over heteroseksuele stellen die een spermadonor gebruiken. 'Voor niet-biologische vaders voelt het gebruik van donorzaad vaak onveilig. Deze ouders houden het ook nogal eens geheim, en dat brengt grote risico's met zich mee, want de kans dat het kind er toch achterkomt, is reëel.' Als je een kind een stabiele omgeving biedt en een veilige relatie, komt het goed, stelt Brewaeyts. 'Het lijkt erop dat het opvoedklimaat veel belangrijker is dan de genetische band tussen ouders of de samenstelling van het gezin.'

Maar Barbara van der Aa, vice-voorzitter van stichting Bam-mam, de belangenvereniging voor bewust alleenstaande moeders, waarschuwt voor een té optimistisch idee over donorgezinnen. Ze vindt de lange Nederlandse wachtlijsten een *blessing in disguise*. 'Je moet hier goed en lang over nadenken. Bijna alle vrouwen die ik ken, zijn eerst door een lang rouwproces gegaan. Ze moesten afscheid nemen van het ideale plaatje, voordat ze met een donor aan de slag gingen.' Volgens Van der Aa moet het belang van het kind voorop staan. De Nederlandse wetgeving garandeert dat dit gebeurt. 'Zo is het niet alleen vastgelegd dat je recht hebt op contact met je donor, maar ook met je donorbroers- en zussen. In Denemarken ontbreekt zo'n juridisch kader.' Ook Brewaeyts maakt zich zorgen over de opmars van Deens zaad. 'Zo vraag ik me af hoe Cryos kan garanderen dat de kinderen later ook contact krijgen met de donoren? Wat als het bedrijf failliet gaat?'

Schou zegt dat zijn bedrijf de donorgegevens zorgvuldig opslaat. 'Cryos tekent een contract met de klant, wij zijn juridisch verplicht ons aan de afspraak te houden.' Nederland heeft het volgens Schou aan zichzelf te danken dat Denemarken zo in trek is. 'Ten eerste wachten vrouwen steeds langer om zich voort te planten. Ze willen carrière maken. En dan, als ze achterin de dertig zijn, en geen partner hebben, kloppen ze bij mij aan. Ten tweede heeft Nederland anonieme donatie in de ban gedaan, waardoor er grote tekorten zijn. Daarom is er zoveel spermatoerisme.' Schou is ervan overtuigd dat het bij sperma niet anders is dan bij alcohol of abortus. 'De vraag er naar blijft altijd bestaan. Leg je het aanbod aan banden, dan wijken mensen uit naar een grijs, informeel circuit.'

Dat grijze, informele circuit is precies waar ik naar mijn gevoel ben aanbeland na deze zoektocht. Ik vind mijn vriend nog steeds leuker dan een rietje. Hij is grappiger, knapper en een stuk vertrouwder. Maar ik weet niet hoe ik hem ervan moet overtuigen dat ik niet jaren kan wachten.

Als ik mijn eerste bevindingen terugmail naar Schou, krijg ik een opmerkelijk antwoord. Hij is akkoord met het artikel, maar niet met mijn persoonlijke situatie. 'Mijn hart breekt als ik je verhaal lees', schrijft Schou. Hij vindt dat ik nog eens moet nadenken over mijn relatie. 'Als je op de goede plaatsen zoekt, kan je nog makkelijk een andere man vinden.' Ik lees zijn vaderlijke advies nog eens, en besef met een snijdende pijn dat de directeur van de spermabank gelijk heeft.